
PASTORALNO PROGRAMIRANJE CRKVENOGA RADA

Alojzije Čondić, Split

UDK: 253/258 : 262.2

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 3/2007.

Sažetak

Raspravljajući o pastoralnomu radu, člankopisac raspravlja o ulozi mjesne Crkve pred zahtjevima i ulogom pastoralnoga programa. Mnoge mjesne Crkve i župne zajednice nemaju razvijene ostvarive pastoralne programe. Međutim, zabrinjava činjenica što mnogi niječu ili pak neispravno shvaćaju i doživljavaju potrebu i stvaranje pastoralnih programa. Radeći na tomu, pisac članka piše o naziulju koje se nerijetko, gledano kroz bogoslovno-pastoralni vid, netočno tumači i poimlje. Obraduje temeljne oznake crkvenoga rada i razlaže o crkvenoj zajednici kao izričitu nositelju crkvenoga rada i izradbe pastoralnoga programa. Pisac raspravlja o smislu, svrsi i razlozima izradbe pastoralnoga programa utočnjujući način stvaranja programa. Na kraju rada sažeto iznosi bit i kušnje pastoralnih pothvata u demokratskomu suvremenom društvu.

Pisac se služi iskustveno-prosudbeno-bogoslovnim načinom nastojeći pojasniti crkvenu stvarnost i potrebu pastoralnoga programiranja u crkvenomu radu.

Ključne riječi: crkveni rad, pastoralni program, smjernice, navješćivanje evanđelja, sudjelovanje, suodgovornost, župna zajednica.

UVOD

Budući da je konačni cilj pastoralnoga bogoslovlja, nakon stručno i temeljito obavljene raščlambe stanja i tumačenja crkvenoga života, glede njegove trajne obnove, u svjetlu propisa i temeljnih smjernica koje nudi pastoralno bogoslovlje i pastoralne upute Učiteljstva, izrađivati programe za pastoralni rad, treba predstaviti neke korisne čimbenike, načelno ispravne, da bi se pastoralni rad mogao programirati ili preoblikovati.

Crkveni rad treba biti mudar i razborit, svjestan i osmišljen odgovor na potrebe navješćivanja evanđelja. No, naziru se razložne poteškoće, na psihološkomu i ustrojstvenomu području, u

domišljanju jasnih načina obnove u širenju obzorja i u odvažnu ostvarenju navještaja evanđelja. Da bi zaživio vjerovjesnički duh u crkvenomu radu, on treba biti povezan, radi bogoslovnih poticaja i učinkovitosti. Ne može se plodno raditi bez odgovorno postavljenih ciljeva i evanđeoski odgojenih i prožetih osoba. Današnje doba ne dopušta hod u prazno niti oprašta propuste u pastoralu, koji mogu imati dalekosežne posljedice za Crkvu na određenomu području. Stoga treba stručno gledati na stvarnost, raščistiti pojmove, primijeniti ispravni pristup pastoralu i razrađivati program, prema bogoslovno-pastoralnim uputama, u skladu s društveno-duhovnim okolnostima i crkvenim smjernicama.

1. CRKVA PRED ZAHTJEVOM PASTORALNOGA PROGRAMIRANJA

U neposrednoj pripremi za Veliki jubilej 2000. godine papa Ivan Pavao II. je u svojem pismu *Tertio millennio adveniente*¹ dao neke smjernice i čimbenike toga programa, kako bi, na završetku te proslave, u pismu *Novo millennio ineunte*,² usmjerio i pozvao sve mjesne Crkve da razviju "konkretne smjernice djelovanja",³ kao novi zamah za svoj duhovni i pastoralni rad. Pitajući se što činiti pred velikim izazovima našega doba, tvrdi da nema nikakva čarobnoga obrasca u pastoralnomu radu niti ima smisla izmišljati nove programe, jer postoji program koji oduvijek proizlazi iz evanđelja i žive predaje, a utemeljen je na Isusu Kristu. Međutim, u odnosu na promijenjene društvene okolnosti i način života, ipak je, smatra papa Ivan Pavao II., "potrebno da ga se prevede u *pastoralne smjernice, prikladne prilikama svake zajednice*".⁴

Papa, čovjek proročkoga duha, naslućujući neposredni pastoralni cilj, drži da je pred Crkvom "zahtjevnije obzorje redovitoga pastoralna" i potiče je da, unatoč utjecaju podmukloga *relativizma*, ustraje u zahtjevu da jedinstveni duh evanđelja uđe u povijest svake crkvene zajednice. Nadahnut evanđeljem i poučen iskustvom, želeći što bolju izgradnju Kraljevstva Božjega, drži da se u mjesnim Crkvama mogu ostvariti samo ona plemenita djela

¹ Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente - Nadolaskom trećeg tisućljeća* (10. studenoga 1994.), KS, Zagreb, 1994.

² Isti, *Novo millennio ineunte - Ulaskom u novo tisućljeće* (6. siječnja 2001.), (NMI), KS, Zagreb, 2001.

³ *Isto*, 3.

⁴ *Isto*, 29.

“koja Kristovu navještaju omogućuju da dođe do osoba, oblikuje zajednice, da, putem svjedočanstva, u društvo i kulturu duboko ureže evanđeoske vrijednosti”. U tomu surječju, da bi što očitije zaživjelo djelo obnovljenoga pastorala, odvažno potiče biskupe da u svojim biskupijama “s pouzdanjem zacrtaju korake budućega hoda”⁵ i usklade ih sa stavovima sveopće Crkve.

1.1. *Pastoralne smjernice Hrvatske biskupske konferencije*

Na tragu Papina poziva i zahtjeva biskupi *Hrvatske biskupske konferencije* objavili su pastoralne smjernice, na početku trećega tisućljeća, pod naslovom *Na svetost pozvani*.⁶ Taj je spis od sto brojeva, osim uvoda i zaključka, podijeljen na dva dijela. Budući da biskupi žele potaknuti našu Crkvu na dublji i cjelovitiji pastoralni rad, što se tiče svetosti, prvi su dio smjernica izričito posvetili kršćanskoj svetosti, temeljeći je na Bogu, darovatelju i obnovitelju svetosti. Čovjek je grijehom oskrvnuo svoju svetost i u njemu je najdublji korijen pomutnje suvremenoga čovjeka. Biskupi, u svjetlu utjelovljenja i važnosti svetosti u našem narodu, tvrde da Kristovo spasiteljsko djelo u raskršćanjenomu svijetu Crkva nastavlja, jer je na to obvezuje načelo *Utjelovljenja*.

U drugomu, mnogo većemu dijelu, biskupi govore o pastoralu u službi svetosti, u surječju s posvjetovljenim i razvojnim demokratskim sustavom, temeljeći pastoralne smjernice naše Crkve na uvriježen način, oslanjajući se na kristološke odrednice triju zadaća (*tria munera*), (Krist prorok, svećenik i kralj). U tomu smislu tvrde da “planirati pastoral u perspektivi svetosti znači, prije svega, uočiti i podržati ono što je dobro i vrijedno u dosadašnjem vršenju ove trostruke službe, a odstraniti što ne zadovoljava, te uvesti ono što nam Duh nadahnjuje kao neophodno u sadašnjem trenutku naše povijesti”.⁷ Drugo je poglavlje podijeljeno u tri dijela: 1. *služba navještaja* (naglašujući propovijedanje Božje Riječi, posvećujući posebnu pozornost vjeropouci); 2. *služba posvećivanja* (odnosi se na pripremu i život prema sakramentima); 3. *pastirska služba* (koja je neraskidivo povezana s prvim dvjema službama,

⁵ *Isto*.

⁶ Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća (NSP)* (15. kolovoza 2002.), GK, Zagreb, 2002.

⁷ *Isto*, 3.

raspravlja o pastirskoj službi biskupa, svećenika, prikazuje mjesta osoba posvećena života i vjernika svjetovnjaka u Crkvi.

1.2. Postava pastoralnoga programa

Uzimajući u obzir crkveno pastoralno stanje, u ozračju društveno-kulturalnih promjena uočava se važnost pastoralnih smjernica, programa i planiranja. Ujedno se nameće pitanje što su to pastoralne smjernice, programi i planovi, kako ih razvijati i na što se oni odnose? Je li u našem narodnosnom crkvenom žiću dovoljno objelodaniti pastoralne smjernice u ustaljenomu obliku i dopustiti da, bez stvarnih programa i planiranja, ostane samo svečano uvezana riječ?⁸ To su pitanja koja nas potiću na razmišljanje o kakvoći pastoralnoga rada i o svijesti za poboljšanjem života u našem crkvenom i društvenom biću. Naime, radi se o ustroju pastoralnoga rada i o njegovoj uspješnosti.

Pastoralni je rad, gledajući općenito, veoma zahtjevan, zamršen i odgovoran crkveni pothvat, koji je u službi čovjekova spasenja, čije se oznake razlikuju od svakoga drugog rada pa ga zato treba ispravno postaviti.⁹ U tomu smislu pastoralno *projektiranje* ima posve osobitu važnost. Na prvomu je mjestu *usmjerivanje*, kao bitna sastavnica pastoralnoga rada. Danas pastoral više ne trpi, niti se može razvijati samo vršeći uhodane i uobičajene dušobrižničke dužnosti i vjerske potrebe, jer su se promijenile društveno-uljudbene okolnosti, koje su to svojedobno, u određenim granicama, dopuštale.

U kulturalno pasivnim ili postojanim društvenim okruženjima, primjerice u doba *societas christiana* ili u doba komunističke strahovlade, davanje pastoralnih smjernica imalo je sasvim suženo

⁸ Talijanski se biskupi, dajući pastoralne smjernice za prvih deset godina trećega tisućljeća, pitaju: "Jesmo li mi biskupi znali dati potrebne poticaje da naše pastoralne smjernice ne bi ostale mrtvo slovo?", CEI, *Comunicare il Vangelo in un mondo che cambia* (29. lipnja 2001.), Roma, 2001., str. 44.

⁹ U surječju poteškoća i zadaća, u traženju lica Crkve, u našim društvenim okolnostima, između ostaloga i zbog neprikladno postavljenoga pastoralna, pojavljuju se neke pastoralne napasti kao: 1) način zastarjeloga ili ravnodušnoga pastoralna, tj. napast udaljšavanja od suvremene kulture te povlaćenja i zatvaranja u stare, tobože sigurnije okvire; 2) ili, pak, napadnoga pastoralna, tj. križarskoga oblika u osvajanju društva, u kojemu se njeguje mit o izgubljenomu kršćanstvu: pastoral koji ne voli čovjeka kojega susreće; 3) napast koristonosno-ustrojstvene vrste, tj. otklanjanje stvarnih poteškoća uranjajući u vrtlog tisuću ponuda i drugotnih djelatnosti.

obzorje na ono što se moralo redovito činiti, a podsjećalo je na već učinjeno. To je bilo *implicitno projektiranje*. To ne znači da se ne može ništa naučiti od onoga što se tako učinilo ili se čini, nego je u uljudbenomu surječju nužno s *implicitnoga* prijeći na *eksplicitno projektiranje*.¹⁰ Štoviše, danas kada se u tomu pogledu, na određeni način, vrtimo u krugu, ne možemo a ne upitati se što to radimo.

Izrada pastoralnoga programa označava sposobnost poprimanja posebnoga, živahnoga, bogoslovno-pastoralnog duha, jer programirati crkveni rad, prije svega je pitanje vjere. Ako netko misli da je ono što je učinio samo i posve dobro, teško će uopće moći izraditi radni program ili će ako ga nazove radnim programom, to postati puko ponavljanje s malim promjenama onoga što je već spoznato. Treba razlikovati pojmove, jer nije isto pastoralno *projektiranje* ili davanje smjernica, program i planiranje.

2. NAZIVI ZA IZRADBU PASTORALNOGA PROGRAMA

Poučeni pastoralnim iskustvom iz prošloga doba, koje i nije moglo, a ni imalo potrebu težiti za sustavnijim radom i novim spoznajama, pred izazovima demokratskoga društva, često dvojimo kako prikladno uobličiti pastoralni rad, da bi bio što učinkovitiji. U pristupu pastoralnomu radu, koji je uvijek usmjeren osobi i otvoren utjecaju Duha Svetoga, osim što treba ispravno postaviti postupak i cilj, a da bi se pastoralni rad ispravno vrjednovao, treba odrediti i nazive. U pastoralnomu je radu važna zakonitost pastoralnoga pristupa, koja se s bogoslovno-pastoralnoga stajališta, obično promatra kroz tri postavke: *pastoralne smjernice, program i planiranje*. Ne čudi što se u pastoralnomu radu često ne uspije i ne bude se suvremen, jer od tih triju postavki manjkaju makar dvije, a često nema nijedne sustavno razrađene.

¹⁰ U okolnostima statičnoga društva, polazište je uobičajeno samo preko vjeropouke, međutim, u doba tehničkoga i znanstvenoga napretka (psihologija, sociologija, didaktika, multimediji, itd.), služiti se samo bivšim načinom obradbe, značilo bi, u tomu pogledu, puko ponavljanje već nadidenoga; no, štoviše, župni vjeronauk je gotovo nestao pa se u mnogim sredinama ne mogu koristiti ni nadiđeni načini rada.

2.1. Pastoralne smjernice

Sve se više govori o potrebi *projektiranja* i *programiranja*. Te se dvije riječi često koriste kao istoznačnice. Međutim, one ne označavaju ono što se misli da znače na prvi pogled. Zajedničko im je to što upozoravaju da treba prestati popravljati i ponavljati pastoralne pothvate, koji ne odgovaraju zahtjevu našega doba. Njima se nastoji predvidjeti i domisliti što bolji način ostvarenja cilja i postići što korisnije plodove.

*Projektiranje*¹¹ se odnosi na stav unaprijed, na određivanje prvotnih ciljeva, usmjerenih na dulje vrijeme, tj. s bogoslovno-pastoralnoga stajališta *projektirati* znači *davati pastoralne smjernice* koje imaju opću važnost i okvir. Ne ograničava se na puko potvrđivanje načela i vrijednosti nego smjera na žurnu promjenu zamršenoga uljudbenog djelovanja. Projektiranje raspoznaje pothvate usmjerene velikomu djelokrugu ljudi, koji su predloženi kao polazište svojevrsnoga usmjerenja glede isprepletenosti i stvarnosti pastoralnih vidika. Radi se o prijedlozima za određeno vrijeme (npr. na pet ili deset godina), čiji se sadržaj zalaže za Crkvu na različitim razinama i pita se kako ispuniti evanđeosko poslanje u ovom povijesnom razdoblju.

2.2. Pastoralni program

Za razliku od *projektiranja*, *programiranje* je stvarno, ali se još uvijek zadržava kao opća značajka. U njemu se razvrstavaju ciljevi koje treba ostvariti (u kraćemu ili duljem razdoblju) u osobitu obliku, prema potrebama, uputnosti i mogućemu stanju. Općenito označuje naznake i načine rada, u odnosu na pojedini planiranja, koje omogućuje njegovo ostvarenje.

Program prvotno ima izvedbeni oblik u pastoralnim odlukama. Bez odluke, program je općenit i obično se preoblikuje u ponavljanje dobrih nakana, često potaknutih obrascima u sebi ispravnima (zajednica, novo naviještanje evanđelja, svjedočenje, itd.), ali ne i izvršnima. U sebi nosi važnost bogoslovnoga razmatranja o pastoralnomu radu i prigodu, u kojoj, nakon što je raspravio stanje i odlučio, nastavlja promišljati ostvarenje ciljeva, za kraće i dulje razdoblje, te o uvjetima bogoslovne i djelatne mjerodavnosti, prepuštajući se sljedećemu stupnju, tj. pastoralnomu planiranju.

¹¹ Dolazi od latinskoga *proicere* – baciti naprijed, unaprijed gledati.

2.3. Pastoralno planiranje

Planiranjem, kao trećom točkom u ostvarenju pastoralnoga programa, određuju se vrijeme, osobe, stvarna sredstva, odmjeruje se postupnost njegove izvedivosti i ostvarivost. Razlikuje se od programa, jer ima konačnu izvedbu, ali ne i kruto značenje, jer je podvrgnuto provjeri i mogućoj promjeni.

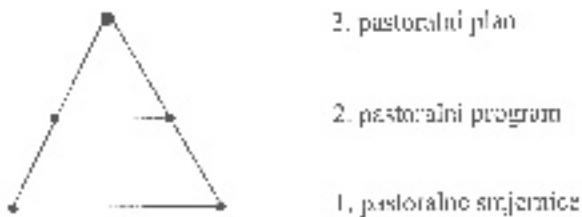
Planiranje zahtijeva *verifikaciju*, ne samo u završnomu nego i u početnomu i srednjem stupnju. To nije čin pastoralne *tehnologije*, nego bogoslovlja, a k tomu i postupak mudrosti, razboritosti i umijeća. Čimbenici koji ga označuju i na neki način utemeljuju jesu:

- *ciljevi*: određuju se nakon bogoslovnoga raspravljanja o stvarnosti i pastoralnim odlukama; ne ponavljaju načela i osnovne vrijednote nego ih ostvaruju u odnosu na posebno stanje; mogu biti opći (ne općeniti). Npr.: određena označnica, koju župna zajednica mora prihvatiti u svomu određenom surječju, nastojat će sabrati točke koje više ili manje manjkaju, koje se više, a koje manje dijele, koje su teže, a koje lakše ostvarive, da bi se odredili stvarni, a ne savršeni ciljevi.

- *Vremenski odmak*: to je postupak u kojemu se određuje razdoblje ostvarenja programa, pa se predviđaju surječne provjere; u programu ima šire značenje, a u doba planiranja vremenski je točno određen.

- *Ostvaritelji programa*: treba odrediti mjerodavnosti za ostvarenje (dobra volja nije dovoljna, štoviše katkad njezina pretjeranost opterećuje), na temelju stvarnosti i vrste župne zajednice, te voditi pozornost o široj umreženosti na dekanatskoj razini.

- *Sredstva*: brižno se određuju, a da se ne padne u krajnju savršenost; ni ona se ne biraju prema savršenoj zamisli, nego u odnosu na stvarne mogućnosti župne zajednice. Shematski prikaz:

3. TEMELJNE OZNAKE CRKVENOGA RADA

Sve bitno što se odvija u Crkvi (*natura intrinseca*) usmjereno je k spasenju, što je antropološki važno i nalazi svoj oslonac u trojstvenoj tajni. U njoj, neiscrpnomu vrelu, upisan je polazišni oblik crkvenoga rada. Trojstvo je zauvijek zadano kao polazište. Polazeći od Trojstva, može se spoznati prava bit pastoralnoga rada. "Puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga"¹² je Crkva, koja živi i shvaća se prije svega kao otajstvena stvarnost, a život i rad su joj u bitnoj vezi s Trojstvom. Iz njega Božji narod crpe svoju bit i snagu, razlog svoje opstojnosti i poslanja.¹³ U tom se smislu pastoralno bogoslovlje iz temelja postavlja kao promišljanje o trojstvenomu otajstvu.

Izvor crkvenoga rada je *αγάπη* (*agápe*), tj. ljubav Boga Oca, koja nije neko područje ili jedna od osobina, nego srž naravi i izraz crkvenoga bića.¹⁴ Sve ono što čovjeka čini čovjekom, bitno je obuhvaćeno darom Božje ljubavi.

Crkveni rad očituje i ostvaruje Božji plan, Božje djelo (usp. Mk 4, 3ss), a izražajni i stvarni izraz crkvenoga rada je služenje *διακονία* (*diakonía*), kao kristološki vid (usp. Mk 10, 45; Lk 22, 25s). Pastoralni rad u sebi nosi svjesnost da je on u svomu temelju navještaj i svjedočenje evanđeoske ljubavi. Način svojstven životnosti crkvenoga rada je pneumatološka sastavnica *οικοδομή* (*oikodomé*), jer je Duh onaj koji gradi Crkvu. Božja ljubav je poticaj crkvenoga rada, jer "u djelovanju kojim se Crkva uklapa u povijest ljudskoga roda prisutan je i djeluje Duh Sveti; onaj Duh koji daškom božanskoga života prožima zemaljsko putovanje čovjekovo te čini da sve stvorenje – sva povijest – postigne posljednji cilj te se slije u beskrajni ocean Božji."¹⁵

Ustroj crkvenoga rada isti je kao i u Objavi: *gestis verbisque*,¹⁶ tj. prenošenje Objave ostvaruje se djelima i riječju. Međutim, način

¹² Drugi vatikanski sabor, *Dogmatska konstitucija Lumen Gentium* (LG), KS, Zagreb, ⁴1986., br. 4.

¹³ Usp. LG, 1-4.; Drugi vatikanski sabor, *Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve Ad Gentes*, 2-5.

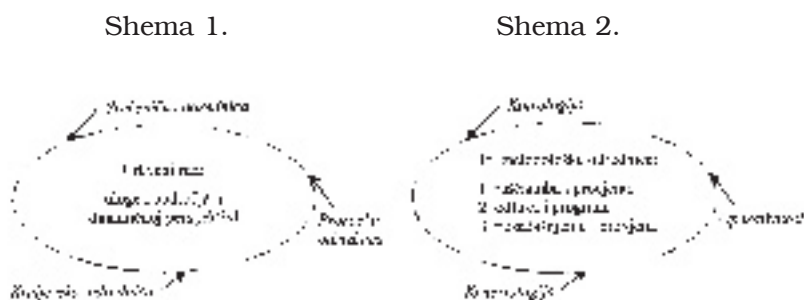
¹⁴ Usp. Benedikt XVI., *Deus caritas est* (25. prosinca 2005.), KS, Zagreb, ²2006., 25. Za taj dio Papine enciklike usp. M. Midali, *Storia e compiti della teologia pastorale*, *Orientamenti pastorali*, 7 (2006.), str. 7.

¹⁵ Ivan Pavao II., *Domini et vivificantem* (18. svibnja 1986.), KS, Zagreb, 1987., 64.

¹⁶ Drugi vatikanski sabor, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi Dei Verbum* (DV), 2.

Božjega zahvata u svijetu očituje se u Utjelovljenju, koje postaje bitni ustroj svakoga spasenjskog čina, ali crkveni rad ima vidljivi oblik.

Što se tiče odnosa bitnih oznaka *crkvenoga rada* i pastoralnih područja, treba utvrditi da se podjela područja, povezana s trima zadaćama (*tria munera*, shema 1.), tada upotrebljava kao svojevrsno bogoslovno pokriće, koje nije u sebi utemeljeno. Jer *tria munera* jesu tri međusobno neodvojive bitne odrednice kršćansko-crkvenoga rada, kao kada se radi o trima odrednicama bogoslovno-pastoralnoga načina prosuđivanja (*kairologija, kriteriologija i operativnost*, shema 2.).¹⁷ Shematski prikaz:

Crkveni se rad potvrđuje s nekim oznakama koje ga označuju. Stoga ću spomenuti dvije oznake, koje se tiču izvedbe, od kojih je jedna temeljna, a druga više smjera prema stvarnom ostvarenju.

3.1. Crkveni rad kao posredništvo

Neki stručnjaci govore o crkvenomu radu kao o posredništvu.¹⁸ Ta je riječ, u bogoslovnomu okruženju, svojevrsno precijenjena. Međutim, ne smije joj se pridavati isključivo značenje niti govoriti o pastoralnomu radu kao umetku između Kristova djela i vjernikâ. U pastoralnomu se radu spasenje događa *hic et nunc*,

¹⁷ Usp. A. Čondić, *Župni rad pred izazovima pluralnoga društva*, u: Na granicama riječi. Zbornik u čast mons. Drage Šimundže, CuS, Split, 2005., str. 506-508.; Isti, *Kritički osvrt na metode pastoralne teologije*, u: CuS, 40 (2005.), str. 176-180.

¹⁸ G. Cardaropoli, *La pastorale come mediazione salvifica*, Cittadella Editrice, Assisi, 1991.; P. Sequeri, *Mediazione ecclesiale e attuazione della fede*, u: Aa. Vv., *Progetto pastorale e cura della fede*, Glossa, Milano, 1996., str. 155-189.

označeno u uzvišenomu obliku otajstvenoga čina, ali se ne radi o međuposredništvu, nego upravo o otajstvenomu *posredništvu*. Zato ni svećenik nije međuposrednik između Boga i čovjeka, nego osoba u kojoj i pomoću koje Bog spašava.

Ako se dobro udubimo, vidjet ćemo da Katolička crkva ne zna za međuposrednike nego otajstveno posredništvo. Posredništvo Isusa Krista, koji je "ujedno i posrednik i punina sve objave",¹⁹ treba ispravno shvatiti, On ne stoji između Boga i ljudi, nego je On stvarni Bog i čovjek, tj. u njegovu se utjelovljenju božanstvo nastanjuje u čovještvu, a njegovim uzvišenjem ljudska narav pristupa božanskomu Trojstvu.

Crkveni je rad označen dubokim otajstvenim ustrojem, kojim Bog spašava. Prema tomu, pastoralni rad je, u svojoj biti, spasenjski, tj. potiče čovjeka da vjeruje, vjerujući nada se i nadajući se ljubi. To se ostvaruje tako da Bog djeluje na čovjeka i preko njega spašava ljude.

3.2. Crkveni rad: suodgovornost i sudjelovanje

Temeljne oznake crkvenoga rada jesu *suodgovornost* i *sudjelovanje*. One nas uvode u bit nositelja pastoralnoga rada. *Biskupska sinoda* održana o dvadesetoj obljetnici završetka Drugoga vatikanskog sabora, govoreći o crkvenomu zajedništvu, rekla je: "Budući da je Crkva zajedništvo, onda u njoj trebaju sudjelovanje i suodgovornost biti na svim razinama."²⁰ To se ne temelji samo na crkvenomu zajedništvu, nego i na dostojanstvu svih vjernika.²¹ Sukladno tomu, nositelji crkvenoga rada nisu samo svećenici nego i cijela kršćanska zajednica u svojoj životnoj povezanosti, gdje zajednica ne smije biti shvaćena kao neodređeno mnoštvo.

Premda se te dvije oznake međusobno isprepleću, ipak se u nečemu razlikuju. *Suodgovornost* u crkvenomu životu, na temelju sakramenta krštenja, pripada općemu svećeništvu vjernika i na tomu se području ne govori o službama, nego o dužnostima u

¹⁹ DV, 2; usp. 1 Tim 2,5.

²⁰ Sinodo dei vescovi, *La Chiesa, nella parola di Dio, celebra i misteri di Cristo per la salvezza del mondo*, (Roma, 7. prosinca 1985.), u: *Enchiridion vaticanum*, sv. 9., br. 1806.

²¹ Usp. *Zakonik kanonskoga prava*, (ZKP), GK, Zagreb, 1988., kan. 204.; 208.; Ivan Pavao II., *Apostolska pobudnica Christifideles laici (CfL)*, (30. prosinca 1988.), KS, Zagreb, ²1997., 15-17.; LG, 31.

određenim okvirima. Svi kršteni, svatko prema svomu položaju i svojoj službi, uključeni su u poslanje u svijetu i u sudjelovanje u izgradnji otajstvenoga Kristova Tijela i prosvijetljeni Duhom Svetim, pozvani su služiti Bogu.²² Međutim, drugo je *sudjelovanje* vjernika svjetovnjaka u nekim posebnim crkvenim službama (*officia*), za koje treba sveti red. Naime, postoji posebno područje, koje se odnosi na *službu pastira*,²³ a u kojemu vjernici svjetovnjaci, *sudjelovanjem (participatio)*, koje im povjerava crkveno vodstvo, prema pravnim propisima, mogu vršiti određene crkvene službe²⁴ i zadaće (*munera*) u dušobrižničkomu radu.²⁵

Neka nerazumijevanja na tom području mogu dovesti do pastoralnog zastranjivanja. Naime, vrsta *sudjelovanja* je u opasnosti primiti suodgovornost u dvostrukoj zadaći: s jedne strane, u smislu klerikalizacije crkvenoga rada, a svi drugi su podređeni, tj. izvršitelji. S druge bi se strane očitovala zatvorenost društvu, ako bi se crkvena *suodgovornost* usmjerivala samo *ad intra*, a ne i na poslanje *ad extra*, za što su odgovorni svi kršteni.

S pastoralnoga stajališta, učinkovita suradnja svih vjernika u životu Crkve, bilo zaređenih ili svjetovnjaka, ne znači da *suodgovornost* potvrđuje toliko podjelu različitih dužnosti koliko

²² Usp. K. Lehmann, *L'azione ecclesiale*, Jaca Book, Milano, 1987., str. 14-23.

²³ Naziv pastira, osim biskupu, smije se pripisati samo ministerijskomu svećeništvu prezbitera, a svojstvo *pastirstva* odnosi se na *potestas docendi, santificandi i regendi*, usp.: Kongregacija za kler, *Direktorij za službu i život prezbitera* (31. siječnja 1994.), IKA, Zagreb, 1994., 19.

²⁴ Govoreći sudionicima skupa *Sudjelovanje vjernika laika u prezbiterijskoj pastoralnoj službi*, papa Ivan Pavao II. naglasio je potrebu razlikovanja i razjašnjenja značenja pojma *službe*, s bogoslovnoga i kanonskog stajališta. Smisao službâ razlikuje se u pojmovima: *munera, officia i ministerium*. Pod izrazom *munera* (zadaće) misli se na službe koje vrše vjernici svjetovnjaci, na temelju krsnoga svećeništva, a *officia* (službe) su službe koje vrše pastiri snagom sakramenta reda i one su plod ovlaštenja Crkve. Izraz *ministerium* veoma je teško objasniti. Međutim, dopušta se, tvrdi Papa, da se u nekim primjerima, izraz *ministerium* proširi na *munera*, ali samo sa stalnim pozivanjem na jedinstvenu i izvornu *Kristovu službu*, ali da se ne bi shvaćao kao posezanje za zaređenom službom, usp. Ivan Pavao II., *Il discorso al simposio sulla "Partecipazione dei fedeli laici al Ministero presbiterale"*, L'Osservatore Romano, 23. travnja 1994., str. 3-4, ovdje 4.

²⁵ Drugi vatikanski sabor, Dekret *Apostolicam Actuositatem* (AA), 24: "Hijerarhija povjerava laicima i neke zadatke koji su više vezani uz službu pastira: tako izlaganje kršćanske doktrine, neke liturgijske čine, brigu za duše." *CfL*, 23.: "Kada pak nužda ili crkvena korist to zahtijevaju, pastiri mogu u skladu s propisima koje utvrđuje opće pravo, povjeriti vjernicima laicima neke zadaće koje su u nadležnosti njihove pastirske službe, ali koje ne traže sakramentalni biljeg Reda."

činjenicu da su svi vjernici suodgovorni za svako područje crkvenoga rada.²⁶ U tomu smislu ne postoji nijedno područje crkvenoga rada u kojemu bi netko imao prednost osim što se razlika očituje u načinu izvršavanja zajedničke odgovornosti.

Crkvena *suodgovornost* izražava, na izvršnoj razini i na kršćanskoj osobnoj biti, crkveno zajedništvo i produbljivanje osjećaja za Crkvu (*sensus Ecclesiae*). Sa stajališta crkvenoga zajedništva, kako tvrdi Agostino Montan, točnije je govoriti o *sinodalnosti*,²⁷ da bi se pokazalo crkveni ustroj, a s gledišta pojedinaca više se govori o *suodgovornosti*, ali se ne uzima kao inačica za odgovornost, koja se pripisuje onomu tko čini jednu ili drugu stvar. Bogoslovni se korijeni *suodgovornosti*²⁸ ne smiju svesti na puku spoznaju, nego teže otvorenosti života.

Suodgovornost svih vjernika u izgradnji crkvenoga bića izrasta iz zajedničkih krsnih korijena.²⁹ Međutim, u Crkvi postoji otajstveni način služenja, koji ima posebnu zadaću *navjestitelja Riječi, služitelja sakramenata i voditelja zajednice*,³⁰ pa nije samo izraz sakramenta krštenja, premda se na njega oslanja, nego ima svoj otajstveni korijen u apostolskomu redu i djeluje "u ime i u osobi Krista Glave i Pastira".³¹ Za razliku od drugih oblika otajstvenosti (ministerijalnosti), koji se temelje na krštenju,

²⁶ Usp. *CfL*, 32-44.

²⁷ *Sinodalnost* je pojam koji je nastao nakon Drugoga vatikanskog sabora oživljivanjem biskupijskih sinoda. Na temelju tih iskustava, upozoreno je da *sinodalnost* (*σίνωδοσ* – *sastanak*), označava način sudjelovanja i suodgovornosti u radu na sinodi, koji je važan za Crkvu. Na župnoj razini *sinodalnost* je *convenire in unum* zajednice vjernika koja je hijerarhijski ustrojena. To znači da su vjernici svjetovnjaci i zaređeni pozvani, snagom Duha Svetoga, tražiti oblik koji očituje zajedništvo u navještaju vjere. Usp. A. Montan, *I soggetti dell'azione pastorale nella comunità pastorale*, Orientamenti pastorali, 7/8 (1995), str. 9-34.

²⁸ Usp. *LG*, 31a.; *ZKP*, kan. 204 § 1.: "Vjernici su oni koji su, krštenjem pritetlovljeni Kristu, učinjeni Božjim narodom i zbog toga su, postavši na svoj način dionici Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, pozvani da, svaki prema svojem položaju, vrše poslanje koje je Bog povjerio Crkvi da ga ispuni u svijetu."; kan 208.: "Među svim vjernicima, dakako po njihovu preporođenju u Kristu, s obzirom na dostojanstvo i djelovanje vrijedi istinska jednakost kojom svi, svatko prema svojem položaju i službi, sudjeluju u izgradnji Kristova tijela."

²⁹ Usp. *LG*, 33b.; *CfL*, 23.; *ZKP*, kan. 225.

³⁰ Usp. Kongregacija za kler, *Prezbiter – navjestitelj Riječi, služitelj sakramenata i voditelj zajednice kršćanskoga trećeg tisućljeća* (19. ožujka 1999.), KS, Zagreb, 1999.; Isti, *Prezbiter, pastir i voda župne zajednice* (Napatuk, 4. kolovoza 2002.), KS, Zagreb, 2003.

³¹ Ivan Pavao II., *Pastores dabo vobis (PDV)*, *Apostolska postsinodalna pobudnica* (25. ožujka 1992.), Nadbiskupski duhovni stol – Glas Koncila, Zagreb, 1992., 15.

pastirska se služba dobiva primanjem svetoga reda. Radi se o dvama različitim korijenima koji nisu odvojeni. Tu se očituje bitna razlika između općega i ministerijalnoga svećeništva, o kojemu govori *Lumen Gentium*.³²

Upravo se tu vidi razlika *suodgovornosti i sudjelovanja*. Prva očituje kršćansku stvarnost, na temelju krštenja, upućujući na odgovornost za izgradnju Crkve na svim područjima, razlikujući način, a pod drugom podrazumijeva se sudjelovanje vjernika svjetovnjaka u izvršavanju službe, koja im nije vlastita, nego je, u pravilu, zadržana zaređenomu službeniku.³³ Prema tomu, *suodgovornost*, koja je povezana s kršćanskom zajednicom, razlikuje se od pastoralnih oblika *sudjelovanja*. Ne smije se zaboraviti da u tomu surječju, a osobito u nekim područjima crkvenoga sudjelovanja, prijeti opasnost tzv. *demokracizma*, koji nastoji izmiješati svećeničke i svjetovnjačke zadaće, jer je Crkva po svojoj naravi i otajstvu spasenja različita od ljudskoga društva.³⁴

Crkveni spisi govore o oblicima sudjelovanja vjernikâ svjetovnjaka u pastoralnoj službi, odnosno o njihovoj izravnoj suradnji na zadaćama koje su više povezane sa službom pastira, jer su pozvani sudjelovati na otajstvenosti koja im nije svojstvena.³⁵ U izvanrednim prilikama povjerava im se služba vjeroučitelja, akolita, čitača itd.,³⁶ a međukongregacijski spis *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernikâ laikâ u svećeničkoj službi* donosi trinaest obvezujućih naputaka, u kojima se razjašnjava uloga vjernika svjetovnjaka u svećeničkoj službi, a odnosi se na: službu riječi, propovijed, vođenje župe, biskupijska i župna pastoralna i gospodarska vijeća, bogoslužna slavlja, nedjeljno bogoslužje bez

³² LG, 10.: "Opće svećeništvo vjernika i ministerijalno ili hijerarhijsko svećeništvo, premda se između sebe razlikuju bitno, a ne samo prema stupnju, ipak su u međusobnom odnosu; jer jedno i drugo imaju na svoj posebni način dio u Kristovu svećeništvu."; PDV, 17.: "Ministerijalno svećeništvo, naime, ne znači po sebi viši stupanj svetosti u odnosu na opće svećeništvo vjernika, nego preko njega Krist u Duhu podjeljuje svećenicima posebni dar, da bi oni mogli pomagati Božjem narodu da vjerno i potpuno vrši opće svećeništvo koje je on podijelio."

³³ Takva se razlika nalazi npr. u ZKP, kan. 129 § 2., gdje se tvrdi da u upravljanju, koje je svojstveno zaređenim vjernicima, mogu, prema pravnoj odredbi, sudjelovati i vjernici svjetovnjaci.

³⁴ Usp. Kongregacija za kler, *Direktorij za službu i život prezbitera*, 17-19.

³⁵ Usp. Drugi vatikanski sabor, Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium*, 28.; AA, 24.; ZKP, kan. 208-223.; CjL, 23.; Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Redemptionis sacramentum*, KS, Zagreb, 2004., 36-47.; 146-168.

³⁶ Usp. ZKP, kan. 230.; 517 § 2.; 943.; 1112.

svećenika, izvanredne djelatije pričesti, dušobrižništvo bolesnih, sudjelovanje na ženidbi, podjeljivanje sakramenta krštenja, vođenje crkvenoga sprovoda te izabiranje vjernika i njihova odgovarajuća izobrazba.³⁷

Osim u sudjelovanju navještaja evanđelja, u pastoralnomu ustroju Crkve, vjernici svjetovnjaci, čija se osobitost i posebnost očituje u *svjetovnoj naravi*,³⁸ od Boga su pozvani da, zalaganjem u ovom svijetu, kao na svomu području, na području kulture i umjetnosti, u znanosti, u politici, u gospodarstvu, u priopćivalima itd.,³⁹ pridonose posvećenju svijeta vršeći svoju dužnost i sudjelujući u svima zbivanjima.

3.3. *Kršćanska zajednica: nositelj crkvenoga rada i pastoralnoga programa*

Potvrda kršćanske zajednice, kao nositeljice crkvenoga rada, zajednička je dokumentima Drugoga vatikanskog sabora i poslijesaborskomu bogoslovlju. Ta oznaka zajednice temelji se na crkvenomu zajedništvu, u *sinodalnosti*, suodgovornosti i sudjelovanju.⁴⁰ Biti nositelj crkvenoga rada, znači ne samo primati uloge i posebne pastoralne zadaće nego prije svega preuzeti odgovornost za izgradnju i poslanje Crkve, prema svomu pozivu i životnomu položaju.

Pastoralno *programiranje* ne nastoji najprije oko zahtjeva ustrojstvenih označnica zajednice, nego se odnosi na otvorenost Duhu Svetomu. Zato ono ima proročku i eshatološku važnost, odgonetavajući znakove vremena i usmjerujući čovjeka prema

³⁷ Usp., Kongregacija za klerike, Papinsko vijeće za laike, Kongregacija za nauk vjere, Kongregacija za bogoštovlje, Kongregacija za biskupe, Kongregacija za evangelizaciju naroda, Kongregacija za ustanove Bogu posvećenoga života i za društva apostolskoga života, Papinsko vijeće za tumačenje zakonskih tekstova, *Naputak o nekim pitanjima suradnje vjernika laika u svećeničkoj službi* (15. kolovoza 1997.), KS, Zagreb, 1999., čl. 1-13.

³⁸ Usp. *LG*, 31.; *CJL*, 15.

³⁹ Usp. Pavao VI., *Evangelium nuntiandi* (EN), (Apostolska pobudnica, 8. prosinca 1975.), 70.; Drugi vatikanski sabor, Pastoralna konstitucija *Gaudium et Spes* (GS), 43.

⁴⁰ Usp. L. Gerosa, *Inveramenti istituzionali delle nozioni conciliari di "collegialità" e "partecipazione"*, *Communio*, 13 (1990), 114, str. 76-90; H. Müller, *Communione ecclesiale e strutture di corresponsabilità: dal Vaticano II al Codice di Diritto Canonico*, u: J. Beyr - G. Feliciani - H. Müller, *Communione ecclesiale e strutture di corresponsabilità*, Roma, 1990., str. 17-35.

Kristu. Našoj crkvenoj zbilji treba vjerovjesnička usmjerenost svih i svega pastoralna. U tomu surječju ne radi se o svjetovnoj zajednici, koja bi svoje programe razvijala prema uzoru društveno-poduzetnih zahtjeva, čije zajedništvo počiva na ugovornim pravilima, nego je to zajednica vjernika u određenoj biskupiji,⁴¹ tj. u mjesnoj Crkvi, koja se okuplja zahvaljujući snazi Duha Svetoga.

Crkveno zajedništvo "najneposredniji svoj i vidljivi izraz nalazi u župi",⁴² za koju papa Ivan Pavao II. tvrdi da je "aktivni nositelj u pastoralnomu radu".⁴³ Župa, shvaćena kao zajednica vjernika,⁴⁴ nositelj je pastoralnoga rada, ali ne samo kao rad župnika ili nekih članova župe koju čine pojedinci nego i rad cijele zajednice, u kojoj se očituje zajedništvo različitih darova i mnogovrsnih službâ. Crkva nije zajednica, u kojoj vrijedi zakon jednoličnosti nego jedinstvo u različitosti, naglašavajući odgovornu zauzetost u pastoralu.⁴⁵

Za razliku od dosadanjega crkvenog rada, gdje je župnik bio glavni nositelj, spomenuti pristup u pastoral unosi život, jer se "crkveno zajedništvo, pobliže, uobličuje kao 'organsko' zajedništvo koje je poput onog zajedništva u živome i djelotvornom tijelu: za nj je, zaista, karakteristična *različnost* uz međusobno *upotpunjavanje* zvanja i životnih stanja, službi, karizmi i odgovornosti. ... Zato, karizme, službe, zadaće i dužnosti vjernika laika postoje u zajednici i za zajednicu. To su dopunidbena bogatstva na korist svijui, pod mudrim vodstvom pastira".⁴⁶

Polazeći od tih zasada, pastoralni program, koji zavisi o uzoru zajednice,⁴⁷ ne smije biti povlastica nekih osoba, da se ne bi sveo na odabrane (samo župnik i pokoji suradnik). U župnoj zajednici

⁴¹ Drugi vatikanski sabor, *Dekret o pastirskoj službi biskupa Christus Dominus*, 11.: "Dijeceza je dio Božjega naroda koji je povjeren biskupu na pastirsku brigu, dakako uz suradnju prezbiterija. Ukoliko je povezana sa svojim pastinom i skupljena od njega po Evanđelju i Euharistiji u Duhu Svetom, ona tvori mjesnu Crkvu, u kojoj je doista prisutna i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva."

⁴² *CJL*, 26.

⁴³ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II.*, IX, 2 (1986), Roma, 1986.

⁴⁴ Usp. ZKP, kan. 515, § 1.

⁴⁵ Usp. W. Kasper, *Contro i profeti di sventura. La visione del Concilio per il rinnovamento della Chiesa*, *Communio*, 13 (1990), 114, str. 68; *NMI*, 46.

⁴⁶ *CJL*, 20.; Usp. Ef 4, 1-16.

⁴⁷ U zajednici upravno-uredovne vrste program ima 'silaznu' značajku, jer ga vjernici primaju kao već izrađena i pozvani su ostvariti ga u životu i, možda, ponuditi se izvršiti ga. U zajednici ustrojstvene vrste, naprotiv, otvaraju se određene mogućnosti za zauzetost i djelomičnu podjelu rada; različite djelatnosti (vijeća, povjerenstva, skupine, pokreti, kulturni prijedlozi, društveni...) tvore

administrativne ili *organizacijske* vrste osiromašuje crkvenost u programu, jer ne računa s crkvenošću zajedništva, koje zahtijeva djelatnu suradnju i sudjelovanje svih. Izradba pastoralnoga programa zahtijeva suodgovornu zajednicu, koja potiče *sinodalni* pristup, očituje i stvara zajedništvo. Ne treba se zavaravati, jer pastoralni program nema čudotvornu moć sam od sebe niti se "nadahnjuje na kriterijima parlamentarne demokracije".⁴⁸ On je plod uzajamnoga rada želeći promjene prikaza i izgrađivanja Crkve. K tomu, program nema veliku vrijednost ako je nekome nametnut, jer to umanjuje kakvoću crkvenoga programiranja, nego je plod zajedničke zrele svijesti o odgovornosti za Crkvu na određenom području i u određenom razdoblju.

Na svim razinama suradnje i suodgovornosti, sve treba biti prožeto duhom crkvenoga zajedništva, ali bez duboke duhovnosti ustrojstva *suradnje* i *suodgovornosti* ne mogu ostvariti svoj cilj. U međusobnoj razgovornoj inačici, program poštuje i odgaja crkvenu zajednicu, u kojoj svojevrzni sukobi trebaju postati poticaj produbljivanja i rasta zajedništva. Pastoralno programiranje zahtijeva zaokret, što se tiče izgradnje novoga stanja, te ucjepljuje zajednicu u živo tkivo društva, koje je prožeto individualizmom, prvenstvom dobiti, gospodarskim globalizmom i, kao takvo, u sebi je ćudoredno rasloženo. Pastoralni program određuje bit zajednice pa u sebi nosi odgovornost i ljubav navješćivanja evanđelja na određenom području. Upravo župna zajednica, čije pastoralno programiranje nalazi svoj izvorni i konačni oblik u sv. misi, mjestu i slici zajedništva, preuzima odgovornost, jer treba vjeru naviještati onima koji su daleko od Krista i Crkve.

4. SMISAO I RAZLOZI IZRADBE PASTORALNOGA PROGRAMA

Pastoralnim se programom određuju postupci budućega djelatnoga biskupijskog života, koji bi trebao biti usklađen sa životom sveopće Crkve, i omogućuje da Kristov navještaj dopre do

stvarnu decentralizaciju i stvaraju se područja suodgovornosti. Međutim, veoma teško oživljuje duboku uzajamnost sposobnu preoblikovati odnose i dati označnicu zajedništva u zajednici. Izrada pastoralnoga programa u takvu ozračju može pridonijeti težnji tom cilju, usp.: M. Midali, *Progettazione pastorale*, u: M. Midali - R. Tonelli, *Dizionario di pastorale giovanile*, Leumann, 1989., str. 895-902; S. Lanza, *Progettualità: tra ipertrofie e resistenze*, Rivista Liturgica, 84 (1997), str. 307-326.

⁴⁸ NMI, 45.

osoba, oblikuje zajednice, te, svjedočeći, unosi u određenu kulturu evanđeoske krjeposti. Mjesna Crkva svojim programom nastoji biti, *hic et nunc*, znak i sredstvo spasenja, izvršavajući poslanje ukorjenjivanja spasenja u povijesti.

Raditi pastoralni program, ne znači jednostavno nabrajati i upriličivati biskupijske djelatnosti bez unutarnje povezanosti i sa što manje snage, ne znači popuniti godišnji raspored, tj. 'nabacati' nadnevke, nego svrhovito, razborito i sustavno osmisliti život mjesne Crkve, odnosno što i kako činiti sukladno stvarnim društvenim i crkvenim okolnostima; u protivnomu, kao posljedica *dedukcije*, stvara se pastoralna praznina. Ne radi se o izmišljanju novih uputa, koje nije lako osmisliti,⁴⁹ nego o prihvaćanju obnovljenoga mentaliteta. Treba ga na vrijeme izraditi i iznijeti javnosti, da bi na drugim razinama služio kao pastoralni smjerokaz u stvaranju svojih programa i planova.

Programirati biskupijski ili župni pastoral znači potaknuti rast i trajnu promjenu i obnovu (*Ecclesia semper reformanda*) u crkvenoj zajednici, kako bi ona mogla, na prikladan način, služiti evanđelju i bolje predočiti, *hic et nunc*, Crkvu, kao znak i sredstvo spasenja. Prema tomu, pastoralno programiranje bitno je različito od društveno-gospodarskoga, bilo prema svrhovitosti bilo prema unutarnjoj pokretljivosti. Dok društveno-gospodarstveno programiranje želi udovoljiti tržišnim zakonitostima i dobiti, pastoralni pothvati žele surađivati s Božjom milošću spasenja. Stoga treba poznavati društvene okolnosti, ali ne samo kroz vid humanističkih znanosti nego iznad svega vjerom.⁵⁰

Naime, stvarati pastoralni program znači upitati se koji su pastoralni pothvati nužni u danomu povijesno-kulturalnom trenutku, odnosno koju bi promjenu trebalo učiniti u biskupijskomu i župnomu pastoralu, da bi se u njemu povećalo Kraljevstvo Božje. To znači odabrati ciljeve, načine i ostvarive pastoralne pothvate, koji će pomoći duhovnoj izgradnji Crkve, čije se zajedništvo temelji na povjerenju Riječi Božjoj, u kojoj odgovorno sudjeluju svi članovi u životu zajednice, koji će biti sposobni u svijetu svjedočiti vjeru

⁴⁹ NMI, 29.: "Ne zavodi nas zasigurno naivno očekivanje da pred velikim izazovima našega vremena može postojati magična formula. Ne, neće nas spasiti formula, već Osoba i sigurnost koju nam ona ulijeva: *ja sam s vama!* Nije dakle riječ o izmišljanju 'novoga programa'. Program već postoji: to je onaj koji oduvijek proizlazi iz evanđelja i žive predaje. On u konačnici ima središte u samome Kristu".

⁵⁰ Usp. GS, 11.

i surađivati u izgradnji pravednijega svijeta. Francuski teolog i pravnik Alphonse Borras, govoreći o župnomu programiranju, tvrdi da je župa koja ne stvara pastoralne programe, mrtva župa, a to se može primijeniti i na biskupiju. Drži da će kao takva možda i opstati, ali je životno ispražnjena, jer pastoralni program u župi očituje život Crkve i pridonosi ostvarenju Božje volje u svijetu.⁵¹

Na izradbu pastoralnoga programa, prije svega, Crkvu, potiče vjerovjesnički duh, koji je u njezinu temelju, jer je poslanje Crkve surađivati s Bogom u ostvarenju njegova Kraljevstva, koje je već zasađeno u srce svijeta.⁵² "Da bi se razvio takav zadatak, trajna je dužnost Crkve ispitivati znakove vremena i tumačiti ih u svjetlu evanđelja..."⁵³

Jedan od poticaja dolazi od ubrzanih promjena društveno-uljudbenih okolnosti u kojima Crkva živi, te je, sukladno tim promjenama, pozvana prilagoditi svoj način pastoralnoga rada. Nije isto pastoralno raditi u doba komunističkoga jednonumlja ili demokratskoga sustava. Ne biti pozoran zahtjevu društva i ne otkrivati znakove vremena i prepustiti se pastoralnoj nepredviđenosti, površnosti i samovolji, značilo bi otupiti ulogu pastoralnoga rada u društvenim zbivanjima. Nije dopustiva pastoralna nepokretnost u društvu koje se trajno mijenja, jer se ne nalazimo nasuprot djelomičnim promjenama, nego posve novih životnih oblika. Zato se mjesna Crkva mora propitivati kako ponazočuje spasenje ljudima našega doba, tj. mora imati prikladan pastoralni program.

Smisao izradbe pastoralnoga programa proizlazi iz potrebe da se poboljša osjećaj za Crkvu i potakne rast crkvenoga zajedništva *koinovía* (*koinonía*) te u biskupiji i župi osmisli suodgovornost i pastoralna suradnja među svećenicima, pastoralnim suradnicima i vjernicima svjetovnjacima. Zajedništvo i crkvena suradnja mogući su pod uvjetom da svi, kada su već jasno zadani ciljevi i izvedba pastoralnoga plana, zdušno potpomažu ostvarenje zajedničkoga cilja. Izraditi pastoralni program, znači stvoriti ozračje za rast crkvene zajednice, među različitim osobama i skupinama koje ih tvore i u različitim poslovima koje rade. Zahtjev za izradbom pastoralnoga plana, u demokratskomu načinu života, potiče promicanje *organskog pastoralala*.

⁵¹ Usp. A. Borras, *La parrocchia. Diritto canonico e prospettive pastorali*, EDB, Bologna, 1997., str. 28.

⁵² Usp. Ivan Pavao II., *Redemptoris missio*. Enciklika o trajnoj vrijednosti misijske naredbe (7. prosinca 1990.), KS, Zagreb, 1991., 12-20.

⁵³ GS, 4.

Mnogi pastoralni pothvati i događaji nadilaze župu, zato 'župa traži samu sebe izvan same sebe'. Stoga je pastoralni program prijeko potreban da bi se ostvarila župna i nadžupna suradnja na razini biskupije. Danas župe ne mogu biti samodovoljne, nego su pozvane na međusobnu suradnju za što uspješnije naviještanje evanđelja. Da bi se ostvarila pastoralna suradnja, među župama jednoga dekanata treba poticati usklađenost ciljevâ, izborâ i pastoralnih postupaka, razmjenu darova i službâ.

Danas nije lako stvarati zajedničke programe. Svatko teži stvaranju i veličanju svojega programa, što slabi međusobnu moć i suodgovornost. Zato se malo tko želi podvrgnuti zajedničkoj prosudbi, koja je način zajedničke izvedbe (takvu ozračju pridonose mnogobrojne televizijske emisije, u kojima pojedinci razgovaraju o zajedničkim stavovima). Radi pastoralne ostvarivosti, programi trebaju biti ujedinjeni na biskupijskoj, dekanatskoj i župnoj razini, i posvijestiti da usporedni programi, koji nisu dopustivi, rastaču zajedništvo.

4.1. *Tko i kako sastavlja biskupijski pastoralni program?*

Cijela je mjesna Crkva pozvana sastaviti pastoralni program, kao što sam već rekao, ne u duhu *demokratizacije*, nego prema bogoslovno-pastoralnim zahtjevima, tj. u duhu *sinodalnosti*, suradnje, suodgovornosti i sudjelovanja. Biskupija, ipak, redovito razvija svoj pastoralni program preko *pastoralnoga biskupijskog vijeća*. Međutim, najviše je odgovoran biskup svake biskupije. On treba dobro poznavati svoju biskupiju, tj. pastoralno stanje i društvene okolnosti u kojima ona živi i radi. To će najučinkovitije ostvariti, ako obilazi⁵⁴ sve župe i crkvene ustanove, ako razgovara sa župnicima i drugim svećenicima, s pastoralnim župnim

⁵⁴ "U svome pastoralnom pohodu župi, nakon što je rješavanje upravnih pitanja prepustio ostalim povjerenicima, neka biskup na povlašteno mjesto stavi susret s osobama, počevši od župnika i ostalih svećenika. To je trenutak u kojem on za svoj puk izbližega vrši službu riječi, posvećivanja i pastirskoga vodstva, izravnije se susrećući s tjeskobama i zabrinutostima, radostima i očekivanjima naroda kako bi svima mogao uputiti poziv na nadu. Biskup posebno tu izravnije kontaktira s najsiromašnijim osobama, sa starima i bolesnima. Ako se ostvari na taj način, pastoralni se pohod pokazuje onakvim kakav on jest – znak prisutnosti Gospodina koji pohađa svoj narod u miru", Ivan Pavao II., *Pastores gregis (PG)*. *Postsinodska apostolska pobudnica* (16. listopada 2003.), KS, Zagreb, 2003., 46.

vijećima, obiteljima, mladeži i starima, pokretima i udrugama, s ljudima iz njegove biskupije, jer mu razgovori pomažu upoznati društveno-uljudbeno i crkveno stanje biskupije.

Na temelju iskustva i bogoslovno-pastoralnih spoznaja, nudi prvi radni prijedlog, u kojemu predlaže pastoralne ciljeve, dajući prednost određenom izboru. Nakon što su zadane opće smjernice, uže bi ga povjerenstvo trebalo temeljito proučiti i iznijeti *svećeničkomu* i *pastoralnomu biskupijskom vijeću*, koje o tomu treba raspravljati. Dobro je savjetovati se i sa suradnicima glede obitelji i mladeži, zvanja, bogoslužja i vjeropouke, sredstava priopćivanja i kulture, itd. Potom se, nakon dopuna i poboljšica, program može objaviti.

Kada određena crkvena zajednica nastoji izraditi pastoralni program, onda ona mora uzeti u obzir crkvena *načela* i pastoralna mjerila koja će ga nadahnjivati. Budući da se pastoral ne odvija u nekoj nestvarnoj, nego u stvarnoj sredini, treba uzeti u obzir društveno-kulturalne okolnosti i crkveno stanje (župne) zajednice⁵⁵ te jasno naznačiti temeljni pastoralni smjer. Isto tako treba spomenuti *posebne ciljeve*, koji se kane ostvariti u određenom razdoblju, i *pastoralne djelatnosti*, koje se žele poduzeti i *način rada* s relativnim izvršnim mjerilima. Ne smiju se zapostaviti sredstva i vrijeme za ostvarenje programa. Neizostavna je briga o *osobama i skupinama*, koje treba uključiti, ali i povremena provjera.

U žarištu biskupijskoga programa, s bogoslovnoga stajališta, mora biti naglašeno vjerovjesničko poslanje mjesne Crkve, jer Crkva postoji radi navještaja evanđelja, tj. radi toga da bi ostvarila evanđelje Isusa Krista i njime prožela promjenljivu i veoma pokretnu društveno-kulturalnu stvarnost.⁵⁶ U redovitim okolnostima, mjesna Crkva ostvaruje svoje poslanje u župnim zajednicama, što pomaže rast zajedništva i suradnje. Svaka župa, da bi ostvarila svoje poslanje, pastoralnomu radu mora dati misionarski oblik, veoma povezano raditi s bližim župama i biti uključena u određenu cjelinu.

⁵⁵ PDV, 10.: "Važno je *poznavanje stanja*. Nije dovoljno samo iznošenje podataka; potrebno je 'znanstveno' istraživanje kojim se ocrta točan i konkretan okvir stvarnih društveno-kulturnih i crkvenih okolnosti. Još je važnije *tumačenje* prilika. Ono se traži zbog višeznačnosti, a ponekad zbog proturječnosti kojima su obilježene prilike u kojima su duboko isprepletene poteškoće i mogućnosti".

⁵⁶ Usp. EN, 15.

4.2. Način izradbe pastoralnoga programa

Pri izradbi pastoralnoga programa (smjernice, program i plan), treba uvrstiti neka postupovna mjerila. Prema bogoslovno-pastoralnoj *metodi prosudbe*,⁵⁷ prije svega treba, pomoću bogoslovnih temelja i pastoralnih smjernica, temeljito *raščlaniti* i razborito *procijeniti* društveno-uljudbeno i crkveno stanje u biskupiji te zajednički razmisliti o pastoralnomu izboru, koji se pokazuje korisnim.⁵⁸ Raščlanjivati stanje znači, osim drugoga, naglasiti poteškoće priraštajne važnosti i odraz društvenoga ustroja, gospodarstvene uvjete života, prevladavajuće kulturalne oblike, društvene i kulturalne sklonosti, vjerski stav, plemenite vidove i ograničenja crkvene zajednice i njezinoga pastoralnoga rada, crkvenost vjernika i rast u vjeri itd. Poznavanje stanja pomaže u prosudbi što treba promijeniti, a što ostvariti i postignuti. Biskupijski program je, za razliku od župnoga, više općenit u stvaranju i produbljivanju svijesti koju Crkva ima o sebi.

Potom bi trebalo *odlučiti* i *izrađivati* program, pitajući se koje su vjerovjesničko djelo župe pozvane činiti u tim okolnostima. Komu su prvotno usmjerene? Kako trebaju razvijati svoje poslanje? Potom se treba okrenuti *posadašnjstvu* i *provjeri* programa. U suprotnomu se stvara privid stvarnosti, što produbljuje pastoralne propuste. Priprema i izradba cijelu crkvenu zajednicu pokreće i potiče na razmišljanje, jer ako to nije tako, onda je sve prepušteno običajnosti i nezauzetosti. Biskupijski je program "jedan" i on pomaže rastu zajedništva.

4.3. Svrha i izbor pastoralnoga rada

Veliki su izazovi i potrebe pa se ne može odgovoriti na sve, ali bez dvojbe treba učiniti odsudan čin u navještaju evanđelja. Crkva u našem narodu, u nekim pastoralnim vidovima, kao npr. pod vidom duhovnih zvanja ili pada zanimanja, osobito kod mlađih, za

⁵⁷ Usp. S. Lanza, *Convertire Giona. Pastorale come progetto*, OCD, Roma, 2005., str. 119-130.

⁵⁸ GS, 11.: "Božji narod, pokretan vjerom kojom vjeruje da ga vodi Duh Gospodnji koji ispunja svijet, trudi se da u događajima, potrebama i željama koje dijeli s ostalim ljudima našeg vremena razabere koji su u tome istinski znakovi Božje prisutnosti i Božjih nakana. Vjera, uistinu, sve stvari rasvjetljuje novim svjetlom i očituje nam Božje nakane o cjelovitom čovjekovu pozivu te tako usmjeruje duh prema zaista humanim rješenjima."

Boga, proživljava poteškoće, ali nije dopustivo trajno zdvajanje nad činjenicama,⁵⁹ nego treba odvažno raditi. Unutarnji rad u Crkvi treba ispravno, razborito i smišljeno postaviti (teritorij, službe itd.). Što se tiče djelatnoga izraza, treba jasno naznačiti *područje* crkvenoga rada kojemu danas treba dati prednost, jer su se životni zahtjevi promijenili.

Na temelju raščlambe i procjene, a u izvedbi crkvenoga rada, Crkva bi se trebala, u skladu s našim okolnostima, predstaviti i utjecati na četirima područjima: 1) *ad extra*: a) *prva/nova evangelizacija* djece, mladeži i odraslih djelatnih vjernika; b) *nazočnost i rad Crkve u društvu*; 2) *ad intra*, pod vidom: a) *odgoja i izobrazbe vjernika* u duhu *sinodalnosti*; b) *gradnje zajedništva i duhovnoga vodstva*. Takva je postavka danas prikladnija, a i zahtjevnija, za razliku od uobičajene, koja je na snazi i temelji se na ustroju *tria munera* (s naglaskom na sakramentalizaciji, malo na vjeropouci i karitativnoj svijesti, koja slabi). Današnje okolnosti traže otkrivanje i ulazak u nova područja, koja ne bi smjela biti nesadržajna, nego bi trebala biti središnji nositelji župnoga pastorala, što nije prihvatljivo prema uobičajenom pristupu.⁶⁰

Te sržne potrebe mogu biti postavljene kao pastoralni *ciljevi*⁶¹ biskupijskoga programa. Zahtjevi, proizišli iz raščlambe i tumačenja vjerske stvarnosti, određuju ciljeve. Odabrati pastoralni cilj, znači cijeloj biskupiji podastrijeti prijedlog koji treba ostvariti, kao zajedničko polazište, koje ujedinjuje pastoralne pothvate u određenomu razdoblju.⁶²

⁵⁹ Usp. P. M. Zulehner, *Aufbrechen oder untergehen. So geht Kirchenentwicklung*, Schwabenverlag, Ostfildern, 2003., str. 15-17.

⁶⁰ U našem pastoralu težište bi trebalo posvetiti kakvoći vjere odraslih, razvitku pastorala obitelji i mladeži (duhovnost braka i nakon sklapanja braka, zaručnika itd.), pastoralu kulture; u tomu vidu treba obnoviti i preinačiti župni vjeronauk, koji je jedan od pastoralnih čimbenika, čineći ga prikladnijim u našoj postmodernoj osjetljivosti, oslobodivši ga izolacije, u kojoj se nalazi: pokazati odgojiteljsku sposobnost kršćanskoga duha osoba u njihovoj svakidanoj zauzetosti na širokomu životnom području. K tomu, važno je poticati katekumenat, koji je pomalo zanemaren, i karitas. Traži se veća zauzetost na školstvu, sveučilištu, priopćilima, turizmu, gospodarstvu, ekologiji, slobodnomu vremenu, zdravlju itd. Na tim područjima potrebna je suradnja i povezanost. U pogledu evangelizacije, jedna župa sve to ne može temeljito sama obuhvatiti, jer to nadilazi njezinu moć, zato se pobude trebaju razvijati na biskupijskoj, dekanatskoj i međužupnoj razini.

⁶¹ Usp. P. Aračić, *Pastoralne vizije i pastoralna usmjerenja*, BS, 70 (2000), 3-4, str. 749-753.

⁶² Ako bi, npr., raščlamba stanja pokazala nezanimanje vjernika u župnoj zajednici, tj. da je župnik jedini nositelj svih pothvata, onda bi se pastoralni program

Prema tomu, svrha pastoralnoga biskupijskog programa jest: usmjerivati i voditi župne zajednice (crkvene udruge, pokrete, itd.) u navještaj Riječi Božje, u zajedništvo s Bogom, koje potiče zajedništvo u Crkvi, u vjerovjesništvo; razvijati i poticati ujedinjeni uzajamni crkveni rad; promicati rast biskupijskoga zajedništva i navjestiteljski rad koji služi duhovnosti i obraćenju, i tako utjecati na budućnost biskupijske Crkve, promičući životni način koji svjedoči evanđeoske vrjednote i vjersku zrelost.

Što se tiče *verifikacije*, važno je zamijetiti koliko pastoralni program može ostvariti postavljene posebne ciljeve za svako područje. Stoga treba temeljito razmisliti o mnogim, osobito odgojnim predradnjama. Manjak, u *sinodalnomu* smislu, odgojenih i djelatnih osoba za ostvarenje pastoralnoga programa govori o stanju i žurnosti u radu. Pripreme za ostvarenje stvarnih pastoralnih ciljeva mogu dosta dugo trajati, jer ako su spomenute mogućnosti male, onda u njih treba ulagati, primjerice u odgoj osobâ i određenih skupina (npr. župno pastoralno vijeće, župni animatori, dragovoljci itd.). Treba utvrditi na kojoj razini postoji istinsko zajedništvo i suodgovornost na području određene župe, tj. kako župa živi svoje kršćansko zajedništvo. Važno je koristiti slavljeničke trenutke, koji mogu poticati život u vjeri jedne zajednice (trodnevnicke, duhovne obnove i koncerti, predstave, športske priredbe itd.), dobrotvorne, društvene i kulturalne pothvate, u kojima župna zajednica može doživjeti potvrdu žive vjere i ljubavi, naznačiti poticaje za trajni odgoj suradnika; osposobljavati vjernike koji će biti pripravnici naviještati evanđelje u svijetu (ministranti, glazbenici, športaši, spisatelji, izviđači itd.).

Biskupija, koja je odgovorna za ostvarenje pastoralnoga programa, ostvaruje svoje poslanje u župama, jer župa "i dalje ostaje temeljnom jezgrom u svakodnevnom životu biskupije".⁶³ Stoga biskupijski program treba biti otvoren župnicima i pastoralnim župnim vijećima, udrugama, pokretima i skupinama, da bi postao predmetom razmišljanja, proširio sadržaj i dobio poticaje te da bi, u svjetlu biskupijskih smjernica, ostvario župni program u duhu pastoralnoga zajedništva.

morao baviti odgojem članova te zajednice, zauzeto sudjelujući i preuzimajući odgovornost: sudjelovanje na poticanju različitih područja, vjerovjesništvo, bogoslužna slavlja, života zajednice i skupina, dobrotvorne i društvene službe. Zato bi ujedinjavajući pastoralni cilj mogao biti odgoj krštenika u djelatnomu i odgovornomu sudjelovanju u pastoralnomu radu.

⁶³ PG, 45.

5. BIT I KUŠNJE PASTORALNIH POTHVATA

Kao odsudnu točku u preoblikovanju cijeloga pastoralna u misionarskomu duhu, papa Ivan Pavao II. u svojem pismu *Novo millennio ineunte* daje prvenstvo *milosti*, kao temeljnomu načelu kršćanskoga pogleda na život i pastoralni rad.⁶⁴ Prva okosnica u kojoj Papa razvija to načelo jest područje molitve u pastoralnomu radu, jer "nas trajno podsjeća na Kristov primat i, u odnosu prema njemu, na primat unutarnjega života i svetosti".⁶⁵ Papa ne želi umnažati broj molitava, nego posvjeđuje uspostavu pastoralna i njegovu učinkovitost. Ako se Kristovo prvenstvo ne poštuje, onda ne treba čuditi zašto pastoralni planovi ne uspijevaju i u duši ostavljaju ponižavajuća nezadovoljstva.

Sedam je pastoralnih prednosti koje je istaknulo Papino pismo *Novo millennio ineunte*: svetost, molitva, nedjeljna sv. misa, sv. ispovijed, prvenstvo milosti, slušanje Riječi Božje i navještaj Riječi. Ta prvenstva, koja se danas pokazuju, pružaju ne samo sadržaj i bit pitanja o kojima bi župnici i svećenici, u župnomu pastoralu, morali pozorno razmišljati, nego sažimlju i duh s kojim se treba suočiti s tim dijelom obnovljenoga pastoralna. Za stvarne vjerovjesničke pothvate (posjet obiteljima, starima, navještaj Božje Riječi...), pred našom je Crkvom veliki središnji izazov suosjećanja i odgoja pastoralnih radnika (svećenici, vjeroučitelji, članovi župnih vijeća, animatori, ministranti, dragovoljci...) i suradnika (mladež i odrasli) odnosno svih vjernika u nasljedovanju Krista i služenju u Crkvi. Stoga treba ući u područje njihove kulture, novoga načina izražavanja, koji je izazov navještaju vjere i potiče traženje novih načina, znakova, svjedočenja i sposobnosti usmjerivanja poboljšanja toga stanja. Osim što su u svakoj biskupiji potrebna nadžupna mjesta i središta duhovnosti, još je važnija duhovnost zajedništva.

Molitvom se ne smije prekriti pastoralna lijenost (*acedia pastoralis*⁶⁶). Nakon čudesnoga susreta s Isusom na Genezaretskom jezeru, Petar nije zaspao na lađi čekajući da se ribe same od sebe ulove, nego je, vjerujući njemu, bacio mreže

⁶⁴ Usp. NMI, 38.; J. B. Cappellaro, *Cristo è il nostro programma. La programmazione pastorale alla luce della "Novo millennio ineunte"*, Elledici, Leumann, 2002., str. 61-90.

⁶⁵ NMI, 38.

⁶⁶ Usp. H. Schlögel, *Acedia*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1., Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2006., st. 109-110.

i ulov je bio veličanstveno neočekivan (usp. Lk 5, 1-11). S bogoslovno-pastoralnoga vida, ovdje se ne radi o pastoralnomu *deduktivno-aplikativnom* iskazu, nego o traženju prikladnijega načina uprisutnjivanja evanđelja u povijest i društvena previranja. Zbog toga su pastiri mjesnih Crkava osobito odgovorni za trajno osmišljavanje i razboritu primjenu pastoralnoga rada i neprestanu otvorenost Kristovoj milosti i snazi Duha Svetoga.

5.1. *Pastoralna nastojanja i prvenstvo milosti*

Pastoralni rad je, prije svega župni, crkveni rad koji donosi spasenje. On će biti spasenjski ako je okrenut čovjekovu poticaju da vjeruje i vjerujući da se nada i nadajući se da ljubi. Ta pastoralna svrhovitost nazočna je u crkvenomu radu jer Bog spašava čovjeka pomoću čovjeka. Ova je spoznaja spoznatljiva samo u svjetlu otajstva *utjelovljenja*: očovječenje je Riječi mjesto gdje se božansko i ljudsko susreću. To je mjesto u kojemu je spasenje. Načelo *utjelovljenja* pomaže nam shvatiti da je crkveni rad božansko-ljudsko djelo, jer Bog uvijek spašava u povijesno-ljudskoj stvarnosti. Srž je pastoralnoga rada: u suradnji s *milošću* ljudima pomoći susresti Isusa Krista, jer je Božja milost, *naklonost*,⁶⁷ Božji dar čovjeku, koji se očituje u tomu što je Bog postao čovjekom, a čovjeka pobožanstvenjuje (usp. Iv 1, 12-18).

Tolike pastoralne pobude nisu uspjele jer im je manjkala označnica izvorne otvorenosti milosti. Pastoralni rad ustrojstveno treba biti podčinjen milosti. Ako nije tako, onda nesporazumi uzrokuju pastoralnu bolest. To se očituje kao *pastoralne zablude*, zbog kojih zasigurno u pastoralu manjka ispravan odnos prema otajstvu milosti.

Zaboravljajući bogoslovne odrednice, svojstvene pastoralnomu radu, nastaje zastranjenost, prema kojoj "se misli kako rezultati ovise o našoj sposobnosti da nešto učinimo ili planiramo".⁶⁸ Takvo svodenje šteti pastoralnim ciljevima, primjerice, kada se evanđelje svede na politički, psihološki, humanistički ili umni cilj, premda pastoralno bogoslovlje, kao *interdisciplinarna* znanost, u sebi uključuje te odrednice. Ne smije se međutim zlorabiti niti osakatiti temeljni smisao pastoralnoga rada, dajući tim odrednicama

⁶⁷ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., 1996. sl.

⁶⁸ *NMI*, 38.

prvenstvo pred vjerom. Osnovna usmjerenost pastoralnoga rada je život vječni (usp. Iv 17, 3-4). Ako se zanemari ta središnja misao Kristova navještaja i ako se zapostavi taj cilj, onda se pastoral svodi na *psihološko-spiritualističko* blagostanje, koje je veoma kratko ostvareno na zemlji.

Treba neprestano posvješćivati odgovornost i žurnost navještaja spasenja; u protivnome "jao meni ako evanđelja ne navješćujem" (1 Kor 9, 16). Ako navještaj nije jasan, onda i nije navještaj, a opasno je Krista shvatiti kao čovjekoljupca i izlječitelja, a da se pritom ne shvati cijena koju je Krist platio za naše spasenje. Događa se da pastoralni rad, pa i bez nijekanja nadnaravnih ciljeva, nastoji samo oko onoga što se tiče svjetovnih ciljeva, a da se ne ujedine sredstva i ciljevi milosti. U takvim, možda ne i namjernim pothvatima, ali svakako pod utjecajem svjetovnosti, oživljuju se *pelagijanske* tvrdnje. Pod utjecajem tih zamisli nude se neki načini, kojima pastoralni radnici i suradnici ne odolijevaju, a koje navodno čovjeka čine krjeposnim i sretnim. U skladu s tim, danas se, pa i u bogoslovnim područjima, zanemarujući bogoslovlje, prednost daje psihologiji, sociologiji, tehnomenedžerstvu, a u pomoć se prizivlju i neki drugi načini, koji bi, tobože, trebali čovjeku pomoći da, na naravni način, sam od sebe učini sveca.⁶⁹ Boga se ne niječe izravno, ali se gotovo sve pridaje svojoj snazi. To je jedna vrsta stvarnoga *pelagijanizma*, koji pastoralni rad dovodi u opasnost da bi se stalno slabio iznutra.

S druge strane, kada govori o molitvi, opasnost je da crkveni rad upadne u zabludu crkvenoga *monofizitizma* i *monoteletizma*, koji mogu produbiti poteškoće i pretvoriti se u puki *spiritualizam*. K tomu se, zbog nedovoljne vjerske svijesti i neispravnoga vrjednovanja pastoralnoga rada, olako može upasti u crkveni *nestorijanizam*, čiji pristup pastoralni rad svodi na čisto *praktično-organizacijsku* odrednicu.

U surječju pastoralnoga programa, pastir ne smije samo programirati i reprogramirati nego i prosuđivati to što Duh neograničeno nadahnjuje i čini, i uskladiti svoju zajednicu i njezin

⁶⁹ Zamislimo jednoga župnika (ili vjeroučitelja), koji se bavi određenim pastoralnim radom i koji je sklon zauzimati se samo za psihološku odrednicu bogoslužja ili vjeronauka, prema kojoj npr. dječja zauzetost mora stvarati plemenito ozračje, ljudski privlačno, više nego što bi se govorilo o Kristu. Pastoralni rad toga župnika ne bi bio posve neuspješan, njegova euharistija ostaje Gospodinova euharistija, ali milost je spriječena riječima i znakovima svećenika, koji smanjuje utjecaj Riječi Božje, jer smanjuje snagu i tijek promjene, koju Riječ hoće prenijeti onomu tko je sluša.

život. Međutim, *deduktivni* pristup pastoralu ne otvara prostor za suradnju s Duhom, jer na taj način nudi pretpostavke i stvara zaključke, a to je poteškoća dogmatizma.

Usporedno s tim, ako se ljudski udio, primjerice u surječju slavlja sakramenata, svede na najmanje, tj. da se sakramentalni život ili pastoralni rad gleda samo kroz vid *ex opere operato*, onda se upada u bogoslužni *formalizam* ili *pastoralni ritualizam*. Isto tako, ako se ne poštuju opće bogoslužne odredbe, nego se sakramenti svedu na 'privatno' područje ili se preko njih potvrđuje osobna osjećajnost ili uгода, onda se tu očituje *pastoralno licemjerje*.

Jedan drugi vid zapostavljanja milosti u pastoralnomu radu nalazi se u sljedećemu primjeru. U našim pastoralnim pothvatima posljednjih godina naglašava se školska vjeropouka i sakramentalna priprema, da bi se makar malo ublažio raskorak između želja i stvarnosti. Roditelji primaju sakramente i pristupaju župnoj vjeropouci na način da ih žele, kao sastavni dio društvenoga obreda i općenito, a ne izražavaju očekivanja u razvitku vjere; najviše postoji čudoredno ili deističko uvjerenje i ništa više. Dakle, nastaje poteškoća: kako razviti tu potrebu prema životu u vjeri? Ne može se predati ono što se ne živi. Na vjeronaučnim susretima s roditeljima, za sakramente nije dovoljno ograničiti se na 'tehničku' raspravu na štetu sadržaja vjere. Mnogi roditelji, zbog prošloga sustava, nisu bili dovoljno poučeni u vjeri pa su njihovo vjersko iskustvo i znanje ostali na niskoj vjerskoj razini, tj. lišeni dublje spoznaje o savezu s Božjom milošću.⁷⁰ Treba im vjersko iskustvo, da bi vjeru prenijeli djeci. Oni su obično prenosili ono što se svodilo na plemeniti osjećaj, čime se teško dolazi do vjere. S bogoslovno-pastoralnoga vida, stvar nije dobro složena pa se otvaraju veliki izazovi za pastoralni rad.

5.2. Pastoralni iluminizam

Kada Papa govori o *prvenstvu milosti*, ne govori kao izgovor za odustajanje od dobroga osmišljavanja ljudskoga rada. U tomu surječju opasnost je da pojedinci i cijele skupine misle da na njih izravno djeluje Duh Sveti i da zbog toga ne treba razmišljati o pastoralnomu programu, jer i tako Duh Sveti sve vodi. To

⁷⁰ Više o tomu vidi: *Socioreligijsko istraživanje 'Vjera i moral u Hrvatskoj'. Djelomično izuješće*, BS, 68 (1998.), br. 4.; *Europsko istraživanje vrednota – EVS – 1999. Podatci za Republiku Hrvatsku. Djelomično izuješće*, BS, 70 (2000.), br. 2.

je opasnost *pastoralne iluminističke* samoniklosti, koja iznosi uvjerenje da su osobna duševna stanja izravno božanska, tj. prosvjetljena Duhom, zbog čega su i njegova djela takva.

U duhovnoj kršćanskoj predaji potvrđuje se postojanje prosvjetljenja Duha i potreba prepuštanja njegovu vodstvu, no, u pastoralnomu radu treba i zdrava evanđeoska prosudba.⁷¹ Svako osjećajno i osjetilno stanje ne odgovara djelovanju Duha. U *karizmatiskim*⁷² područjima treba razlikovati pravo proroštvo od proročke naivnosti, koja isključuje razumsku prosudbu. Sveti Pavao naučava da su "proročki duhovi prorocima podvrgnuti" (1 Kor 14, 32). Kada se niječe trenutak prosudbe, ulazi se u sustav prema kojemu se pobožanstvenjuje sve ono što se živi, pa i ono što s božanskim nema nikakve veze.

Težnja nekih skupina prema sljedbeničkim oblicima potvrđuje da manjka ispravna razborita prosudba u pastoralnomu radu (*prudentialia pastoralis*), između milosti i čovjeka. Posljedice takva pristupa mogu voditi k posvećenju bilo kakva pastoralna (pa i lijenosti, jer ne koriste razmišljati) ili mogu dospjeti u *fideizam*. No, milost Duha Svetoga nikada nije izgovor za zapostavljanje redovite potrebe dobro postavljena i osmišljenoga pastoralnoga rada. Dapače, u pastoralnomu planiranju uvijek je uključen Duh Sveti. Stoga bi zanemarivanje i manjak planiranja bio znak neodgovornosti. Kada je netko učinio sve što je mogao učiniti, onda se smatra da je Duh Sveti uključen u taj program. Dakako, Duh Sveti je i iznad programa, jer je on slobodan dati programu nepredviđenu plodnost. Tako je i Duh izvan programa, kada se očituju plodovi Duha Svetoga u pastoralnomu području, ali na područjima koja nisu bila predviđena. Duh Sveti djeluje kako hoće i daje plodove u neočekivanoj količini i mjeri.

ZAKLJUČAK

Prikazivanje i prekrivanje pastoralnoga programa izričitim redovitim pastoralnim zbivanjima, u okosnici bogoslužne godine, može biti znak bijega i nesposobnosti otvorenoga suočavanja sa stvarnošću. Na našoj se pastoralnoj pozornici događa poteškoća između želje za ispravnom postavkom i usmjerenjem pastoralnoga

⁷¹ Usp. PDV, 10.

⁷² Usp. CfL, 24.

rada i grčevite usidrenosti u već postojeće ponašanje, koje ne nazire kraj pastoralnomu začaranom krugu. Manjak pastoralnih programa i sustavno razrađeni i osmišljeni zajednički pothvati, u veoma pokretljivomu i odviše na sebe usmjerenu društvu zatiru pogled pastoralne budućnosti, koju evanđelje po svojoj naravi nosi. Kao jasan odgovor, u doba gubljenja metafizičke spoznaje treba zacrtati ne samo uzgredne i prigodne nego i ustrojstvene, određene, stvarne i ostvarive zajedničke pothvate, jer pastoral misionarskoga duha nije usamljeni čin. Ni najprikladniji programi ne pomažu preustroj pastora, ako se ne želi žarko i predano raditi u njemu.

Prije svega, zorno razmišljanje, u uzajamnomu odnosu svećenika i svjetovnjaka, trebalo bi omogućiti sučeljivanje i preispitivanje između pastoralne stvarnosti u životu naših zajednica i pastoralnih ciljeva. Stvaranje biskupijskih i župnih programa pokreće zajednicu, povezuje je sa živim društvenim tkivom. Suočivanje sa stvarnošću, preispitivanje i stvaranje programa bitan je uvjet za potrebnu promjenu mentaliteta i ispravnoga pastoralnog usmjerenja u promijenjenim društvenim okolnostima. Stvaranje programa i obnova pastoralnoga rada u misionarskomu smislu i perspektivi nužno treba uvažavati osobe i okolnosti (ne postoji savršeno, nego prikladan pastoralni program), a misionarski pristup očituje radost svjedočenja svoje vjere i produbljuje unutarnje duhovno uvjerenje u izgradnji obnovljenoga župnog života.

PASTORAL PROGRAMMING OF CHURCH WORK

Summary

Discussing the pastoral work, the author discusses the role of local Church before the demands and role of pastoral programme. Many local Churches and parish communities do not have realizable pastoral programmes. However, the fact that many deny or wrongly understand and experience the need for pastoral programmes gives cause for concern. Working on that, the author of the article writes about terminology, which is often, viewed through theological-pastoral aspect, incorrectly interpreted and understood. The author treats the basics characteristics of church work and analyzes the Church community as being the explicit bearer of church work and elaboration of pastoral programme.

The writer discusses the sense, purpose and reasons of production of pastoral programme, explaining the way of creating the programme. In the end he briefly presents the essence and trials of pastoral projects in contemporary democratic society.

The author uses the experiential-judgemental-theological way, trying to clarify the church reality and need for pastoral programming in the church work.

Key words: *church work, guidelines, proclamation of gospel, participation, co-responsibility, parish community.*